

Пивовар О. М.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник Леган І. М.,

д.ю.н., доц., професор кафедри

права та правоохоронної діяльності

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану в Україні ставлять перед суспільством безліч викликів, проте однією з найбільш вразливих категорій населення в цих умовах завжди були і залишаються діти. Забезпечення прав дітей є невід'ємною частиною гуманітарних зусиль, спрямованих на мінімізацію та усунення негативного впливу воєнних конфліктів на майбутні покоління.

У різні періоди часу вчені-правники України, такі як І. Бандурка, С.Коталейчук, Н. Крестовська, С. Несинова, Н. Оніщенко, Н. Опольська та інші, проводили теоретико-правові дослідження щодо забезпечення прав дитини. Проблему захисту прав дітей в умовах воєнного стану розглядали такі вчені, як П. Зеленьак, Л. Левицька, Н. Лесько та інші.

Війна стала причиною порушень одразу багатьох прав дитини, а саме: право на життя та особисту недоторканність, право на освіту, право на захист від насильства, право на повагу до людської гідності, право на відпочинок, дозвілля та розваги, участь у житті спільноти. Наслідками воєнних дій зокрема й для дітей стали: втрата домівок, батьків чи рідних, фізичні, психологічні та емоційні травми, сексуальне насильство, примусове переміщення до країни агресора. У цьому контексті, вивчення та розгляд аспектів забезпечення прав дітей у воєнних умовах стає надзвичайно важливим завданням для врегулювання ситуації та вдосконалення законодавства та практики захисту цих прав.

Одним із основоположних документів, які регулюють права дитини на міжнародному рівні є Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. Зокрема, стаття 39 Конвенції передбачає вжиття державами-учасницями всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, що є жертвою війни [2]. Це в свою чергу узгоджується з Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них 1977 року, які також регулюють захист дітей від наслідків війни. Додатковий протокол I та протокол II до Женевських конвенцій розглядають питання забезпечення дітям необхідного піклування в період війни, зокрема, освіти і недопущення участі у воєнних діях [1].

Однією із ключових проблем у забезпеченні прав дитини виділяють влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування через вторгнення РФ на територію України. У засобах масової інформації активно розповсюджується інформація про необхідність усиновлення таких дітей, однак з іншого боку, Мінсоцполітики України

підкреслює ризики шахрайства та порушення прав дітей, висловлюючи обурення недостовірною інформацією і наголошуючи на неможливості спрощення процедур усиновлення.

Статтею 24 Конвенції про захист цивільного населення під час війни встановлено заходи для захисту дітей від наслідків війни, зокрема тих, що осиротіли чи розлучені з сім'ями. Важливо забезпечити їм належні умови для освіти, зокрема з урахуванням їхніх культурних традицій. Стаття 27 гарантує особам, що перебувають під захистом, право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу [1].

Згідно із статтею 30-1 Закону України «Про охорону дитинства», держава вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон, а уповноважені органи створюють умови для їх реабілітації у сфері охорони здоров'я, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції [5].

17 березня 2022 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» № 302, згідно змісту якої Координаційний штаб є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, який створено для сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Основними завданнями Координаційного штабу є координація дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, неповнолітніх дітей, що проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, з небезпечних територій, а також створення безпечних умов для їх перебування.

У той же час, змінами до Положення про дитячий будинок сімейного типу та Положення про прийомну сім'ю, внесеними Постановою КМУ №349 від 22 березня 2022 року, передбачено тимчасове влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах надзвичайного або воєнного стану. Це може бути здійснено в межах передбаченої граничної чисельності в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях. Постанова також розширила Порядок проведення заходів, пов'язаних із захистом прав дитини, дозволяючи тимчасове влаштування дітей до функціонуючих прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу [3,4].

Попри те, що відповідно до статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на освіту, під час воєнних дій забезпечення цього права для дітей стає дуже складним, що здебільшого пов'язано з руйнуванням інфраструктури, необхідністю переміщення населення до більш безпечних регіонів, браком кваліфікованих педагогічних працівників.

У 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл, яка, закликає сторони збройного конфлікту утримуватися від дій, які перешкоджають доступу дітей до освіти, та розглянути конкретні заходи щодо обмеження використання шкіл збройними силами та озброєними недержавними формуваннями із порушенням застосованих норм міжнародного права.

28 березня 2022 року Міністерством освіти України було видано наказ №274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». Згідно з цим наказом, забезпечується зарахування учнів, які змінили місце навчання чи проживання через воєнний стан, до закладів освіти, а також здобуття загальної середньої освіти будь-якою доступною формою. Закон України від 15 березня 2022 року 2126-IX доповнив Закон України «Про освіту» статтею 57-1, яка гарантує особам право на організацію освітнього процесу в безпечних умовах, включаючи дистанційну форму навчання. Слід відмітити і те, що значна кількість учнів зазнає труднощів з доступом до дистанційного навчання через відсутність покриття мережі Інтернет на певних територіях та технічних засобів для підключення до мережі.

Варто звернути увагу і на те, що практично неможливо вберегти дітей від злочинів, які вчиняються країною-агресором, всупереч нормам міжнародного права. У зв'язку з цим, Україна вимушена звертатися до Міжнародного кримінального суду, Міжнародного Суду ООН та інших міжнародних організацій з метою притягнення до відповідальності винних за жорстокі порушення прав людини, зокрема дитини.

У березні 2022 року розпочалися судові засідання Міжнародного суду ООН у справі України проти російської федерації щодо звинувачень у геноциді, відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 року. Крім того, 38 держав звернулися щодо вторгнення росії до України до Міжнародного кримінального суду, юрисдикція якого розповсюджується на злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії. Але оскільки ні Україна, ні РФ не є сторонами Римського статуту Міжнародного кримінального суду, за індивідуальною заявою України розслідування може стосуватися лише окремих осіб, причетних до злочинів, передбачених міжнародним гуманітарним правом.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що сьогодні наша держава максимально ефективно намагається забезпечувати захист прав дитини: законодавство адаптувалось до умов, які виникли, однак залишається багато прогалин, які необхідно усувати шляхом прийняття та внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють досліджуване питання. Державі, як основному відповідальну суб'єкту за життя, безпеку населення, бажано підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб. Разом із тим це вкрай важко, тому у ці тяжкі та важливі для нашої держави часи кожен небайдужий громадянин України має допомагати захистити та реалізувати права найбільш незахищеної категорії осіб – дітей.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 р. №564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>
4. Про затвердження Положення прийомну сім'ю типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 р. №565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>